

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ВИЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ

студентки 2 курсу, 7 м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації
«Цивільне право і процес»

Бриль Тетяни Вікторівни

Науковий керівник

к.ю.н.

Погарченко Тетяна Віталіївна

Гарант освітньої програми

д.ю.н.

Примак Володимир Дмитрович

Київ - 2021

ЗМІСТ**ВСТУП.....3****РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДІТЕЙ ЗГІДНО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

1.1. Загальні правила визначення материнства і батьківства 6

1.2. Окремі аспекти визначення походження дитини 16

РОЗДІЛ 2. УМОВИ ВИЗНАННЯ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ БАТЬКІВСТВА І МАТЕРИНСТВА ЗА РІШЕННЯМ СУДУ

2.1.Визнання батьківства за рішенням суду.....27

2.2.Порядок оспорування батьківства та материнства.....36

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....48**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....53**

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Однією з основних потреб кожної родини є система охорони родинних цінностей, а також сім'ї, які є найважливішими людськими надбаннями. Адже народження дитини є відповідальним кроком у житті кожної людини. Саме дитина є майбутнім держави і передусім її сьогоденням.

Реєстрація народження дитини здійснюється з одночасним визначенням її походження та присвоєнням прізвища, власного імені та по батькові народженій дитині. Походження дитини проводиться відповідно до Сімейного кодексу України (далі – СК України), Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Правил державної реєстрації актів цивільного стану.

Під терміном «походження дитини» розуміють кровне, тобто біологічне походження дитини від конкретних чоловіка та жінки, та обов'язково зареєстроване в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян з дотриманням відповідного порядку.

Реєстрація народження дитини – є однією з обов'язкових процедур, яка проводиться батьками в органах державної реєстрації актів цивільного стану. Саме під час державної реєстрації народження дитини вона отримує статус громадянина і відповідний захист з боку держави, а батьки отримують особливий юридичний статус, що посвідчується відповідним актовим записом. При реєстрації народження визначаються порядок реєстрації, права та обов'язки батьків, порядок отримання допомоги на народжену дитину.

Правове регулювання відносин по визначенню походження дітей необхідне, з метою забезпечення дотримання прав та інтересів дитини. Отже, визначення походження дітей підлягає детальному та всебічному дослідженню. СК України закріплює низку положень, які пов'язані з визначенням походження дитини, записом в актах цивільного стану про походження дитини, визнанням та встановленням факту батьківства (материнства) за рішенням суду та

оспорюванням цього факту, що іноді викликає певні проблеми при застосуванні цих норм на практиці.

Підґрунтям для подальшого дослідження визначення походження дитини слугують праці українських вчених-правників: І.В. Апопій [25], О.В. Дзера [32], А.О. Дутко [33], А.В. Коваленко [40], О.О. Кот [51], І.Л. Сердечна [68], В.І. Труба [72] та інші.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставить за мету дослідити питання щодо визначення особливостей правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з визначенням походження дитини.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- дослідити загальні правила визначення материнства і батьківства;
- розглянути окремі аспекти визначення походження дитини;
- визначити умови правової характеристики визнання батьківства за рішенням суду;
- з'ясувати порядок оспорювання батьківства та материнства.

Об'єктом дослідження є правовідносини щодо визначення походження дитини.

Предметом дослідження в роботі є визначення походження дитини.

Методами дослідження стали діалектичний, порівняльно-правовий, формально-логічний, системно-функціональний методи та інші методи.

При виконанні кваліфікаційної роботи був використаний порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою вивчення українського законодавства про визначення походження дитини, що стосувався державної реєстрації народження дитини, а також проводився правовий аналіз та порівняння.

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована література стосовно теми дослідження і аналізувалась практика судів України з проблем, пов'язаних державної реєстрації народження дитини з пропуском терміну, визнання батьківства за рішенням суду та оспорювання батьківства та материнства.

Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити внутрішню структуру органів державної влади щодо проведення державної реєстрації народження та визначення походження дитини.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем визначення походження дитини, що стосуються загальних правил визначення батьківства та материнства, а також наведено пропозиції щодо удосконалення українського законодавства про визначення походження дитини.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Визнання батьківства за рішенням суду», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове регулювання цивільних відносин». Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 90-94.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з процедури визначення походження дитини. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використанні для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікована робота складається із вступу, двох розділів, які включають у себе чотири підрозділи, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 60 сторінок, із яких основна частина роботи займає 52 сторінки. Список використаних джерел складається з 75 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ДІТЕЙ ЗГІДНО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

1.1. Загальні правила визначення материнства і батьківства

Факт народження дитини та встановлення її походження від певних осіб засвідчується в актовому записі про народження, який реєструє орган державної реєстрації актів цивільного стану громадян та регулюється дана процедура відповідно до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) та СК України, а також Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та іншими нормативно-правовими актами відповідно до яких народження дитини та її походження підлягає обов'язковому внесенню до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, тобто до реєстру створеного для органів юстиції, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до законодавства України державну реєстрацію народження дитини ми можемо поділити за видами:

- реєстрація народження дітей від матері та батька, які перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян;
- реєстрація народження дітей від матері та батька при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій;
- реєстрація народження дитини від батьків, які не перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі між собою [13].

Посилаючись на статтю 4 та статтю 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», ми можемо спостерігати, що при реєстрації народження дитини та одночасним визначенням її походження батьки присвоюють дитині прізвища, власне ім'я та по батькові [4]. Дану реєстрацію здійснює відповідний державний орган державної реєстрації актів цивільного стану відповідно за реєстрацією проживання батьків або одного з батьків, або за

місцем народження даної дитини. При цьому орган державної реєстрації актів цивільного стану громадян видає батькам відповідне свідоцтво, яке посвідчує факт народження дитини [24].

Згідно зі ст.ст. 4, 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», реєстрацію народження фізичної особи з одночасним визначенням її походження та присвоєнням прізвища, власного імені та по батькові проводять відділи державної реєстрації актів цивільного стану Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, районних, районних у містах, міських (міст обласного значення), міськ-районних управлінь юстиції, а також виконавчі органи сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад, про що видається відповідне свідоцтво [4]. Відповідно до СК України, а саме статті 144 ми можемо спостерігати, що походження дитини батькам необхідно визначити не пізніше одного місяця від дня народження даної дитини, тобто здійснити державну реєстрацію народження з одночасним її визначенням походження в органі державної реєстрації актів цивільного стану громадян [3]. У разі невиконання батьками даного обов'язок, як наслідок може бути покладено на них відповідальність, встановленої законом. Тобто у разі несвоєчасної та без поважної причини державної реєстрації народження в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян для батьків тягне за собою накладення штрафу, який становить від одного до трьох неоподаткованих мінімумів доходів громадян відповідно до ч. 2 ст.212-1 КпАП України [2].

Державну реєстрацію народження дитини та встановлення її походження можна проводити за місцем народження даної дитини або за місцем проживання її батьків чи одного з них. Але у разі смерті батьків або неможливості для них з інших поважних причин здійснити державну реєстрацію народження дитини, то в даному випадку заяву про державну реєстрацію народження може подати хтось з родичів, або уповноважений представник

закладу охорони здоров'я в якому було народжено дану дитину або в якому на теперішній час вона перебуває [75].

У разі проведення державної реєстрації народження дитини, яка була народжена в іншій державі при цьому не була проведена компетентним органом даної держави або дипломатичним представником або консульською установою України реєстрація народження, то дану реєстрацію народження проводять в Україні на підставі медичного документу, який було отримано у іншій державі при народженні дитини в закладі охорони здоров'я, тобто в лікарні, який підтверджує факт народження даної дитини [28 с. 90]. Даний документ потрібно легалізувати, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, при цьому згода яких надана Верховною Радою України.

У разі, коли державна реєстрація народження дитини проводиться на підставі рішення суду про встановлення факту народження на тимчасово окупованій території України проводиться відділом державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення суду в день надходження копії такого рішення або будь-яким відділом державної реєстрації актів цивільного стану громадян в день пред'явлення даного рішення заявником [30 с. 185]. Так, беручи до уваги рішення Святошинського районного суду м. Києва від 27 січня 2020 року по справі № 2-о/759/240/20, ми можемо спостерігати, що до суду звернулася особа із позовною заявою у якій було обґрунтовано те, що отримати свідоцтво про народження у відділі державної реєстрації актів цивільного стану вона не може, оскільки факт народження відбувся на тимчасово окупованій території України. І тому своєю вимогою вона бажає встановити факт народження дитини для подальшого отримання свідоцтва про народження та здійснення відповідної реєстрації у встановленому законом порядку. Разом із позовною заявою було надано копію медичного свідоцтва про народження №21 у якому зазначалося, що заявницею о 18 годині 10 хвилин було народжено дитину чоловічої статі. Суд враховуючи надану інформацію та докази, а також приймаючи до уваги те, що законом не передбачено іншого порядку встановлення цього факту, що надасть можливість отримати заявниці свідоцтво

про народження її дитини, виданого державним органом України, суд приходить до висновку про обґрунтованість та законність заяви, в зв'язку з чим, заява підлягає задоволенню. При цьому рішення суду підлягає негайному виконанню [15].

При державній реєстрації народження дитини особі, яка є заявником необхідно надати такі документи до відділу державної реєстрації актів цивільного стану громадян, а саме:

- медичне свідоцтво про народження дитини встановленої форми 103/о. Наразі з урахуванням всіх змін до законодавства у закладі охорони здоров'я, а саме у пологовому відділенні можливо отримати медичний електронний висновок, який буде слугувати підтвердженням факту народження дитини для подальшої реєстрації народження дитини в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян;

- паспорта або паспортний документ, який посвідчує осіб батька та матері даної дитини (одного з них);

- документ, який є підставою для внесення відомостей про батька народженої дитини, у даному випадку це може бути: свідоцтво про одруження, у разі народження дитини батьки якої перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою; заява матері, у разі реєстрації народження дитини відповідно до ч.1 ст. 135 СК України; спільна заява матері та батька дитини, у разі добровільного визнання батьківства відповідно до ст. 126 СК України; а також відповідно до ст. 128 СК України, а саме визнання батьківства за рішенням суду, яке проводиться в примусовому порядку [3].

Слід відзначити, що Ієвін О.В. у своїй роботі зазначав, що у випадку коли народження дитини було проведено поза закладом охорони здоров'я, то документ, який підтвердить факт народження, видається у закладі охорони здоров'я, який здійснив огляд матері та дитини. Але у разі коли заклад охорони здоров'я не проводив даних огляд матері та дитини, то документ про огляд можливо отримати від медичної консультаційної комісії в порядку, який визначений Кабінетом Міністрів України [38 с. 99]. Адже саме медична

консультаційна комісія наділена обов'язком видачі документа про народження у разі встановлення факту народження жінкою дитини [52 с. 15]. При цьому у разі відсутності документа закладу охорони здоров'я або медичної консультаційної комісії, який підтверджує факт народження дитини, підставою щодо проведення державної реєстрації народження в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян є рішення суду про встановлення факту народження [68]. Так як на теперішній час частина територій України є окупованими, то ми можемо спостерігати все більше випадків звернень до суду із позовною заявою, яка стосується встановлення факту народження дитини. І тому ми можемо бачити, що у рішенні Голосіївському районному суду м. Києва від 14 травня 2021 року по справі № 2-о/752/341/21 до суду звернулася заявниця, яка просить встановити факт народження дитини жіночої статі, яка народилась в м. Луганськ Луганської області. При цьому зазначає, що отримати свідоцтво про народження у відділі державної реєстрації актів цивільного стану неможливо, оскільки, факт народження відбувся на тимчасово окупованій території України. І тому коли вона звернулася до органу державної реєстрації актів цивільного стану громадян, то їй було відмовлено обґрунтувавши це тим, що при зверненні не було пред'явлено жодного документу, форма якого відповідає формі, визначеній наказом Міністерства охорони здоров'я від 08.08.2006 року № 545 «Про впорядкування ведення медичної документації, яка засвідчує випадки народження і смерті, зареєстрованим у Міністерстві юстиції 25.10.2006 року за № 1150/13024, а також не надано документ який може бути прийнятий заінтересованою особою для здійснення реєстрації народження відповідно до ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». Встановлення факту народження дитини необхідно для отримання свідоцтва про народження та відповідної реєстрації у встановленому законом порядку. До розгляду даної справи було додано дублікат медичного свідоцтва про народження від 02.03.2021 року. Суд враховуючи надану інформацію та докази, а також приймаючи до уваги те, що законом не передбачено іншого порядку встановлення цього факту, що надасть можливість отримати заявниці свідоцтво

про народження її дитини, виданого державним органом України, суд приходять до висновку про обґрунтованість та законність заяви, в зв'язку з чим, заява підлягає задоволенню. При цьому рішення суду підлягає негайному виконанню [16], [36 с. 117].

При державній реєстрації народження слід враховувати важливість медичного свідоцтва про народження, який є обов'язковим документом при державній реєстрації народження дитини. Саме медичне свідоцтво про народження за формою 103/о видають в закладах охорони здоров'я, а саме в пологовому відділенні після кожного народження дитини, незалежно живо народжена чи мертвонароджена дитина [12].

Але слід враховувати, що вже з осені 2020 року було внесено відповідні зміни до законодавства України відповідно до яких на зміну звичайним медичним свідоцтвам про народження в закладі охорони здоров'я прийшли електронні медичні висновки. А медичні свідоцтва про народження форми 103/о тепер видаються лише у тому випадку, коли відсутня можливість отримати медичний електронний висновок [12].

Хочемо відзначити, що саме новий електронний висновок про народження дає можливість батькам скористатися послугою «Малютко».

Слід пам'ятати, що комплексна послуга «Малютко» почала свій початок та почала діяти за для створення сприятливих умов для реалізації прав дитини. Дану послугу можна отримати на підставі однієї заяви батьків на порталі diia.gov.ua.

Батьки можуть, як самостійно так і за допомогою інших органів державної влади заповнити заяву, яка стосується державної реєстрації народження дитини та скористатись комплексною послугою «Малютко» [10].

Заяву на оформлення комплексної послуги «Малютко» можна подати:

- самостійно при наявності КЕП та наявного доступу до порталу diia.gov.ua.

- при зверненні за місцем реєстрації місця проживання батьків, або одного з них до центру надання адміністративних послуг з усіма необхідними документами;

- при зверненні за місцем проживання, а саме за місцем реєстрації місця проживання батьків або одного з них, або за місцем народження дитини до органу державної реєстрації актів цивільного стану громадян з усіма необхідними документами.

Саме за допомогою заповненої однієї заяви батьки новонародженої дитини можуть отримати відразу десять державних послуг, які надають десять різних органів державної влади.

Комплексна послуга «Малюток» регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 691 «Про реалізацію експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для реалізації прав дитини».

Відповідно до даної постанови Кабінету Міністрів України, батьки можуть отримати такі послуги:

- проведення державної реєстрації народження;
- визначення погодження дитини;
- реєстрацію місця проживання дитини;
- призначення державної допомоги при народженні дитини;
- призначення допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях;
- внесення відомостей про дитину до Реєстру пацієнтів, що ведеться у центральній базі даних електронної системи охорони здоров'я;
- реєстрації дитини у Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків;
- визначення належності новонародженої дитини до громадянства України;
- внесення інформації про новонародження дитини до єдиного державного демографічного реєстру з присвоєнням унікального номеру запису в ньому;
- видача посвідчень батькам багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї (на жаль дана послуга для замовлення поки що недоступна).

Слід пам'ятати, що скориставшись даною послугою можуть лише громадяни України. Для громадян іншої держави, тобто іноземцям ця послуга недоступна [10].

Заяву для отримання комплексної послуги «єМалятко» можуть подати:

- батьки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою та мають спільне прізвище. При цьому слід враховувати, що якщо скориставшись даною послугою батьки бажають через ЦНАП або орган ДРАЦС, то при подачі заяви не обов'язково бути присутніми обом батькам. Заява може бути подана навіть за присутністю одного з батьків;
- батьки, які перебувають у шлюбі, але мають різні прізвища. У цьому випадку при відсутності одного з батьків при подачі заяви у ЦНАПі чи органі ДРАЦС другому з батьків необхідно обов'язково мати при собі нотаріальну довіреність, яка стосується згоди відсутнього з них щодо присвоєння дитини прізвища;
- батьки, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою. У цьому випадку необхідна присутність обох батьків. А у разі відсутності одного з них, другий з батьків повинен мати нотаріально посвідчену довіреність та спільну заяву матері та батька щодо визнання батьківства;
- і звичайно із даною заявою може звернутися одинока мати.

Особи, які виявили бажання скористатись комплексною послугою «єМалятко» для заповнення заяви повинні мати наступні документи:паспорта обох батьків (одного у разі реєстрації матері одначки) або цифрові паспорти у мобільному додатку «Дія»;медичне свідоцтво про народження за формою №103/о. У разі наявності медичного висновку про народження необхідно повідомити адміністратору державної установи, який складає заяву номер даного медичного висновку про народження, яке було отримано при виписці з пологового будинку;реєстраційний номер облікової картки платника податків (РНОКПП) обох батьків (у випадку коли проводиться реєстрації одинокої мами, то лише мамин РНОКПП) для автоматичного замовлення реєстраційного номеру облікової картки платника податків для новонародженої дитини;свідоцтво про

шлюб батьків новонародженої дитини (за наявності); відомості про присвоєння унікального номера запису в Єдиному державному демографічному реєстрі (УНЗР) одного з батьків – для замовлення послуги з присвоєнням УНЗР дитині. УНЗР батьків ми можемо спостерігати у паспорті громадянина України нового зразку від 2017 року, або ж у закордонному паспорті громадян України; у випадках, коли батьки бажають замовити послугу з призначення допомоги при народженні їм необхідно мати номер рахунку у форматі ІВАН. Даний рахунок необхідно створити на ту особи, котра буде перебувати у відпустці по догляду за новонародженою дитиною [10].

Важливою умовою є те, що комплексною послугою «єМалятко» батьки можуть скористатись лише протягом місячного терміну з дня народження дитини.

Досить правильно є новела, за якою батьки, що виявили бажання скористатись комплексною послугою «єМалятко», можуть отримати свідоцтво, не відвідуючи фізично орган ДРАЦС при цьому у заяві замовити доставку «Укрпоштою» за місцем проживання батьків або одного з них. Дане свідоцтво може бути доставлене у поштове відділення або кур'єром прямо додому.

У той же час, ми пропонуємо внести доповнення до Розділу III п. 1 п.п. 8 «Правил державної реєстрації актів цивільного стану», а саме: розширити коло осіб, які можуть звернутися до органів державної реєстрації актів цивільного стану для проведення державної реєстрації народження дитини на підставі представництва, як законного так і договірною, підтвердивши це відповідними документами. Адже час від часу зустрічаються випадки, коли дитину було народжено матір'ю, яка не перебуває у шлюбі, а також батько дитини не виявив бажання визнати їх кровне споріднення. Тим самим, матір дитини, як правило, не має можливості звернутися до органів РАЦС для державної реєстрації народження дитини через тяжкий фізичний стан після пологів, при цьому може не мати технічних можливостей скористатись електронною послугою «єМалятко».

Крім того, пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 144 СК України та змінити місячний термін державної реєстрації народження дитини на більш тривалий – до трьох місяців. Оскільки бувають випадки, коли батьки фізично не можуть звернутися до відділу державної реєстрації актів цивільного стану для проведення реєстрації народження дитини. Також зараз під час епідемії багато транспортних засобів пасажирського перевезення зупинено, особливо в сільській місцевості.

Отже, народження дитини слід визначати, як виникнення біологічного та морального зв'язку між нею та її батьками. Юридичне значення факт походження дитини набуває лише з моменту його державної реєстрації в органах реєстрації актів цивільного стану. А тому юридичною підставою відносин між батьками та дітьми є кровне походження дітей від певних осіб (матері та батька), яке засвідчене державним органом реєстрації актів цивільного стану в порядку, встановленому положеннями сімейного законодавства. Саме реєстрація народження дитини органом державної реєстрації актів цивільного стану, є підставою виникнення правовідносин між дітьми та їх батьками. За сімейним законодавством України державну реєстрацію народження дитини ми можемо поділити за видами, а саме: реєстрація народження дітей від матері та батька, які перебувають у офіційно зареєстрованому шлюбі між собою; реєстрація народження дітей від матері та батька при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій; реєстрація народження дитини від батьків, які не перебувають у офіційно зареєстрованому шлюбі між собою. Саме при державній реєстрації народження дитини проводиться одночасно і визначення її походження від даних батьків. При цьому дитині присвоюється прізвище батьків, власне ім'я та по батькові за іменем батька. Про проведення реєстрації народження батькам орган державної реєстрації актів цивільного стану видає відповідний документ, який посвідчує дане народження, а саме свідоцтво про народження.

1.2. Окремі аспекти визначення походження дитини

Одним із важливих етапів у житті сім'ї є народження дитини. Як зазначалося вище, щоб народження дитини набуло юридичного значення, його необхідно офіційно оформити в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян. Кожне народження дитини та порядок її реєстрації перш за все залежить від того, чи перебувають чоловік та жінка, у яких народилося дитя, в офіційно зареєстрованому шлюбі між собою. Саме реєстрація шлюбу буде впливати на подальше визначення походження дитини від певних батьків [49, с.13]. Відповідно до Правил державної реєстрації актів цивільного стану громадян можна виокремити різні види реєстрацій народжень дитини та визначення її походження від певних батьків, а саме:

- державна реєстрація народження дитини, батьки якої перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою;
- державна реєстрація народження дитини, батьки якої не перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі між собою;
- державна реєстрація народження дитини від колишнього подружжя;
- державна реєстрація дитини, народженої за допомогою застосування репродуктивних технологій;
- державна реєстрація народження дитини матір'ю одиначкою.

У положеннях СК України ми можемо спостерігати презумпцію щодо визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою [3]. Дана презумпція свідчить про те, що дитина, яка була зачата, а також народжена у шлюбі, вважається такою, яка походить від подружжя [57 с.301]. При цьому, факт того, що дитина походить від подружжя визначається на підставі свідоцтва про державну реєстрацію шлюбу в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян, а також документа закладу охорони здоров'я про народження дитини дружиною, яка зазначена у свідоцтві про реєстрацію шлюбі [46, с. 83].

Хочемо зазначити, що у своїх роботах Верес І.Я. щодо презумпції шлюбного материнства, пропонує вживати терміни «шлюбне материнство» та «шлюбні батьки», які б своїм значенням були аналогом словосполученню «батьки, які перебувають у шлюбі». Адже саме завдяки цьому терміну ми можемо розуміти те, що саме дружиною було народжено дану дитину і що саме цю дитину вона забрала з пологового медичного закладу [30, с.15].

Під презумпцією батьківства ми можемо розуміти перш за все лише те, що це припущення того, що саме батьком даної дитини є чоловік, з яким мати дитини перебуває у офіційно зареєстрованому шлюбі [61, с. 87].

Таким чином, ми можемо бачити, що презумпція батьківства чоловіка може поширюватися на такі групи дітей, а саме:

- діти, які були зачаті та народжені у шлюбі;
- діти, які були зачаті до реєстрації шлюбу, при цьому народженні у шлюбі;
- діти, яких було зачато до реєстрації шлюбі або ж у шлюбі, але народженні до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання шлюбу недійсним;
- діти, які були народженні до спливу десяти місяців з моменту встановлення режиму окремого проживання подружжя [66].

Хочемо додати, що презумпція батьківства не поширюється на дитину, яку було народжено до державної реєстрації шлюбу, навіть якщо батьком цієї дитини є теперішній чоловік її матері [65]. Адже він може бути записаний батьком дитини відповідно до статті 125 СК України. Тобто за правилами визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у зареєстрованому шлюбі [3].

Відповідно до СК України ми можемо спостерігати, що батько та мати, які перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі між собою, записуються батьками дитини в Книзі державної реєстрації актів про народження в органі державної реєстрації актів цивільного стану громадян [3].

У даному випадку для державної реєстрації народження дитини необхідно подати заяву до органів державної реєстрації актів цивільного стану громадян.

Заяву може подати будь хто з батьків. При цьому разом із заявою відповідного зразку, необхідно додати такі документи:

- паспорти або паспортний документ, який буде посвідчувати даних осіб;
- медичне свідоцтво про народження форма 103/о або ж електронний медичний висновок;
- свідоцтво про державну реєстрацію шлюбу [37 с.23].

Не рідкість коли трапляються випадки у яких жінка в момент зачаття дитини перебувала у шлюбі з одним чоловіком, а в момент народження дитини з іншим. У той час виникає конкуренція батьківства, яка відповідно до СК України вирішується на користь чоловіка у шлюбі з яким жінкою було народжено дану дитину [39 с. 172]. Саме у статті 124 СК України ми можемо спостерігати, що якщо дитина була народжена до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу тобто розірвання шлюбу або визнання його недійсним, при цьому було проведено реєстрацію повторного шлюбу матері даної дитини з іншим чоловіком, то батьком даної дитини буде вважатися чоловік її матері у зареєстрованому повторному шлюб [67].

Таким чином презумпцію батьківства ми можемо спростувати, адже, по-перше, якщо мати дитини, яка перебуває в офіційно зареєстрованому шлюбі, але під час державної реєстрації народження дитини заявляє, що її офіційний чоловік не є батьком даної дитини, при цьому просить не вказувати його батьком в актовому записі про народження дитини, то дане прохання може бути задоволено у разі, якщо буде наявна спільна заява матері та її офіційного чоловіка про невизнання його батьком даної дитини, а також заяви щодо визнання батьківства іншої особи та матері дитини.

По-друге, при виникненні конкуренції батьківства батьківство попереднього чоловіка ми можемо визначити:

- у добровільному порядку, який полягає у подачі до органів державної реєстрації актів цивільного стану громадян спільної заяви попереднього чоловіка та чоловіка у повторному шлюбі щодо реєстрації народження;

- у примусовому порядку при наявності судового рішення про визнання батьківства попереднього чоловіка [58].

А також хочемо зазначити, що відповідно до статті 129 СК України, особа, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, котра в момент зачаття або народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, має право пред'явити до її чоловіка, якщо він записаний батьком дитини, позов про визнання свого батьківства.

Батькам слід не забувати, що у цьому разі застосовується позовна давність, яка триває один рік і має свій початок від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про своє батьківство [29 с. 153].

Проте виникають складнощі при визначенні походження дитини від матері та батька у випадках, коли дитину було зачато у шлюбі, але народжено після припинення шлюбу, тобто розірвання шлюбу або ж визнання його недійсним. Так відповідно до статті 47 СК України, недійсність шлюбу не впливає на обсяг взаємних прав та обов'язків батьків та дитини, яка народилась у цьому шлюбі.

Адже факт перебування жінки у зареєстрованому шлюбі встановлюють зазвичай на момент народження нею дитини. Але у випадку, коли на момент народження дитини жінка не перебуває у зареєстрованому шлюбі, як за приклад можемо взяти смерть чоловіка до народження його дитини або ж визнання шлюбу недійсним, то при визначенні батьківства у цих випадках ми можемо бачити, що юридичного значення має факт зачаття дитини у зареєстрованому шлюбі [34 с. 152]. Саме при цьому строк із моменту припинення шлюбу або ж визнання його недійсним до моменту народження дитини не повинен перевищувати десяти місяців.

Якщо при вирішенні даного питання брати до уваги законодавство європейських держав, то даний строк буде становити 300 або ж 302 дні. Адже європейські держави обчислюють строк днями, а не місяцями [14]. Саме обчислення строку днями більшою мірою відповідає медичній практиці та спеціальному законодавству, що у свою чергу регулює питання щодо визначення строку вагітності. Хочемо зазначити, що нормальна тривалість вагітності жінки

становить 293 доби відповідно до Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затвердженим Наказом Міністерства охорони здоров'я від 29.03.2006 року №179 [13].

У випадку, коли дитину було народжено після спливу десяти місяців з моменту розірвання шлюбу або визнання його недійсним, то дитина буде вважатися такою, що не походить від подружжя. А також, якщо мати дитини перебуває в офіційно зареєстрованому шлюбі, але відповідно до статті 119 СК України було встановлено режим окремого проживання подружжя, то дитина народжена дружиною після спливу десяти місяців, відповідно до частини 2 стаття 120 Сімейного кодексу України не буде вважатися такою, що походить від її чоловіка [3].

Ми погоджуємось з твердженням, зазначеним у статті 52 Конституції України, що усі діти є рівними у своїх правах незалежно від походження, а також від того, чи були вони народжені у шлюбі чи поза ним [1]. Адже діти не обирають, хто будуть їхніми батьками та у якій сім'ї їм народжуватись. І тому сімейним законодавством України не зазначається різниця у правах між дітьми, батьки яких перебувають у офіційно зареєстрованому шлюбі між собою, та дітьми народжених матір'ю, яка не перебуває у офіційно зареєстрованому шлюбі. Таким чином, ми можемо зазначити, що жодних моральних та правових обмежень щодо прав у таких дітей не передбачено. Але при цьому існує різний порядок визначення походження дитини [63].

Отже, якщо батько та мати дитини не перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі між собою, то походження дитини від батька ми можемо визначити, як у добровільному порядку відповідно до статті 126 СК України, що стосується визнання батьківства, так і в позовному порядку відповідно до статті 128 СК України, тобто за рішенням суду [3].

Так, відповідно до законодавства України під терміном «визнання батьківства» слід розуміти, що це волевиявлення особи, яка вважає себе батьком даної дитини, а також бажання запису її батьком в актовому записі про

народження дитини, який проводиться органами державної реєстрації актів цивільного стану громадян [60 с. 14]. Слід враховувати, що одного волевиявлення особи, яке стосується визнання себе батьком даної дитини не є достатнім для настання правових наслідків. Адже необхідно мати також і волевиявлення матері даної дитини, яке свідчитиме про згоду, щоб даний чоловік був записаний батьком народженої нею дитини.

При цьому слід пам'ятати, що визнання батьківства стосується всіх дітей, які були народжені поза шлюбом, при цьому немає значення чи була дитина народжена внаслідок тривалих відносин між матір'ю та батьком даної дитини, чи в результаті випадкового зв'язку [49 с.9].

Хочемо зазначити особливості даного визнання батьківства, а саме:

- подача спільної заяви матері та батька даної дитини, яка є обов'язковою, адже свідчить про згоду матері даної дитини про визнання батьківства чоловіком з яким вона не перебуває у офіційно зареєстрованому шлюбі;

- підтвердження факту кровного споріднення між даної дитиною та її батьком не потрібне, адже воно не має юридичного значення в даному випадку;

- факт, який підтверджує те, що батько даної дитини перебуває у офіційно зареєстрованому шлюбі з іншою жінкою не є перешкодою для визнання ним свого батьківства стосовно даної дитини [51 с.321]. При чоловік, який перебуває у зареєстрованому шлюбі не повинен отримувати згоду своєї офіційної дружини на визнання батьківства щодо дитини, яку було народжено іншою жінкою. А орган державної реєстрації актів цивільного стану громадян не повинен вимагати таку згоду. Адже річ йде про визнання себе батьком даної дитини, яке він здійснює на добровільній підставі.

Слід враховувати, що батьківство щодо даної дитини може визнати, як неповнолітня так і обмежено дієздатна особа. Але недієздатна особа не може визнати своє батьківство щодо певної дитини [48].

Жінка та чоловік, які не перебувають у офіційно зареєстрованому шлюбі подають спільну, письмову заяву відповідного зразка до органів державної

реєстрації актів цивільного стану громадян. Разом із заявою необхідно подати такі документи:

- паспорти або паспортні документи, які будуть посвідчувати дані осіб;
- спільна заява жінки та чоловіка, які не перебувають у офіційно зареєстрованому шлюбі між собою про реєстрацію їх матір'ю та батьком даної дитини відповідно до статті 126 СК України. Дана заява свідчитиме про добровільність їх рішення і саме тому державна реєстрація народження дитини буде проведена в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян без будь-яких попередніх процедур, а саме без судового розгляду.
- медичне свідоцтво про народження форми 103/о або електричний медичний висновок.

З такою заявою до органів державної реєстрації актів цивільного стану можливе звернення як до народження дитини, так і після її народження [54]. Чоловік та жінка можуть звернутися до органу державної реєстрації актів цивільного стану із заявою про визнання батьківства до народження дитини у випадку коли є підстави вважати, що подання спільної заяви ними після народження дитини буде неможливим чи утруднюватиметься (наприклад, від'їзд чоловіка за кордон на тривалий час, залучення його до проведення антитерористичної операції тощо) [12].

Трапляються випадки коли батьком чи матір дитини подають дану заяву через представника або за допомогою надсилання поштою. У цьому випадку обов'язковою умовою є нотаріально засвідчена заява та повноваження представника.

Безпосередньо право на визнання себе батьком даної дитини не обмежується жодними віковими критеріями. А також у випадках коли батьком дитини визнає себе неповнолітня особа, орган державної реєстрації актів цивільного стану громадян повинен в триденний термін повідомити батьків, опікунів, піклувальників даної неповнолітньої особи про запис його батьком дитини [53].

У випадку, коли не можливе повідомлення батьків, опікунів, піклувальників, то орган державної реєстрації актів цивільного стану повинен повідомити орган опіки і піклування про запис неповнолітньої особи батьком даної дитини. Це необхідно перш за все для того, що відповідно до частини 1 статті 35 ЦК України неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини, може бути надана повна цивільна дієздатність [5].

Не є виключенням випадки, коли народження дитини було здійснено за допомогою застосування допоміжних репродуктивних технологій [44 с. 184]. І тому сімейним законодавством України встановлено регулювання соціального материнства та батьківства. Адже традиційним інститутом соціального батьківства є інститут усиновлення, але з удосконаленням та розвитком медицини особливої уваги набуває соціальне батьківство та материнство, яке в свою чергу є результатом застосування допоміжних репродуктивних технологій [41 с. 483].

До допоміжних репродуктивних технологій ми можемо віднести методики лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах *in vitro* (техніки виконання експерименту чи інших маніпуляцій у спеціальному лабораторному посуді або у контрольованому середовищі поза живим організмом) [71].

Так, у статті 123 СК України ми можемо спостерігати правила визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, а саме:

- у разі народження дружиною дитини, зачатої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини;
- у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком і жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя (чоловік і жінка);

- подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Відповідно до СК України, а саме статті 123 ми можемо бачити закріплений порядок встановлення походження дитини, яка народилася у результаті трьох різновидів застосування ДРТ: штучного запліднення, сурогатного (замінного, допоміжного) материнства та імплантації ембріона .

Також слід виділити особливості процедури штучного запліднення, а саме:

- для пацієнтки донор має бути анонімним (за винятком донорів-родичів або неанонімних донорів);
- донором може бути чоловік віком від 20 до 40 років у разі наявності народженої здорової його дитини;
- вибір донора сперми здійснюється подружжям або пацієнткою добровільно на підставі фенотипічної характеристики анонімного донора [11].

Також виділені необхідні умови для проведення сурогатного материнства, а саме:

- наявність медичних показань;
- документи, потрібні для проведення процедури, з боку сурогатної матері;
- документи, потрібні для проведення процедури, з боку подружжя, в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство [45 с.70], [50 с. 8].

Хочемо відзначити, що подружжя (або один із майбутніх батьків), в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство, повинно (повинен) мати генетичний зв'язок з дитиною. При цьому сурогатна матір не повинна мати безпосередній генетичний зв'язок з дитиною, хоча й дозволяється виношування вагітності близькими родичами майбутніх батьків (матір'ю, сестрою, двоюрідною сестрою тощо) [59].

Відповідно до Наказу Міністерства охорони здоров'я № 787 «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій» від 09.09.2013 р., слід пам'ятати, що сурогатною матір'ю може бути виключно повнолітня дієздатна жінка, яка має власну здорову дитину, за наявності

добровільної письмово оформленої згоди, а також за відсутності медичних протипоказань [11].

І тому, якщо сурогатна матір на момент укладення договору була заміжня, згода її чоловіка на участь дружини в програмі є обов'язковою умовою дійсності договору. СК України не припускає можливості того, що сурогатна матір захоче залишити дитину собі, не зберігає за нею права залишити свою дитину та бути зареєстрованою в органах ДРАЦС. Дитина вважається такою, що походить від генетичних батьків, а сурогатна матір на законодавчому рівні повністю позбавлена прав на народжене нею маля.

Отже, у сучасному законодавстві України чітко виділяють окремі аспекти визначення походження дитини. Усі діти є рівними у своїх правах незалежно від походження, а також від того, чи були вони народжені у шлюбі чи поза ним. Разом з тим, існує різний порядок визначення походження дитини, який залежить від наступного: чи перебувають чоловік та жінка, у яких народилося дитя, в офіційно зареєстрованому шлюбі між собою; чи пройшло 10 місяців з моменту розірвання шлюбу батьків новонародженої дитини або визнання такого шлюбу недійсним; чи є спільна заява жінки і чоловіка про невизнання чоловіка батьком або заява жінки і іншого чоловіка про визнання батьківства. А вже у сімейному законодавстві чітко визначена презумпція шлюбного походження дитини, яка полягає в тому, що дитина, зачата і народжена або лише народжена у шлюбі, походить від подружжя, що перебуває в цьому офіційно зареєстрованому шлюбі. А також дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від колишнього подружжя у разі, якщо мати дитини не перебуває вже у зареєстрованому шлюбі з іншим чоловіком. Таким чином, якщо робити відсилання до презумпції батьківства чоловіка у шлюбі, то саме він є батьком дитини, яку було народжено його дружиною. Така презумпція встановлена, перш за все, для спрощення процедури самої реєстрації походження дитини, а також з огляду на те, що зазвичай народження дитини у шлюбі не заперечується батьками, є цілком логічним і закономірним для шлюбних правовідносин. Аналізуючи

Правила державної реєстрації актів цивільного стану громадян, можна виокремити різні види реєстрацій народжень дитини та визначення її походження від певних батьків, а саме: державна реєстрація народження дитини, батьки якої перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою; державна реєстрація народження дитини, батьки якої не перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі між собою; державна реєстрація народження дитини від колишнього подружжя; державна реєстрація дитини, народженої за допомогою застосування репродуктивних технологій; державна реєстрація народження дитини матір'ю одиначкою.

РОЗДІЛ 2

УМОВИ ВИЗНАННЯ ТА ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ БАТЬКІВСТВА І МАТЕРИНСТВА ЗА РІШЕННЯМ СУДУ

2.1.Визнання батьківства за рішенням суду

Суд є незалежною гілкою влади. І саме за допомогою суду особа може здійснити визнання батьківства у разі виникнення спору щодо його встановлення. З появою дітей у сім'ї виникає тісний взаємозв'язок між дітьми та їхніми батьками, спричинений кровним спорідненням. При цьому, юридичного значення народження дитини набуває лише у разі його офіційної реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян. Визнання батьківства за рішенням суду є одним із основних способів визначення походження дитини і тому відіграє важливу роль у сфері сімейних правовідносин. Адже саме визнання батьківства ми можемо розглядати, як один із засобів, який спрямований на відновлення та захист прав дитини.

Беручи до уваги чинне законодавство України, визнання батьківства можна здійснювати не лише в органах державної реєстрації актів цивільного стану, а й за допомогою суду. Різниця між процедурою визнання батьківства в органах ДРАЦС та за допомогою суду полягає у тому, що якщо виник спір, який стосується чоловіка, що на добровільній підставі відмовляється визнати батьківство, або ж навпаки бажає визнати батьківство, але мати народженої дитини проти цього, то у цьому випадку особи звертаються до суду. До органів ДРАЦС звертаються у випадку, коли чоловік добровільно бажає визнати батьківство над дитиною і цьому ніхто не заперечує.

Так, у своїй роботі Труба В.І. зазначив, що: «зміст правовідносин між батьками і дітьми складає всю сукупність прав і обов'язків батьків і дітей один щодо одного. Підставами виникнення прав та обов'язків батьків і дітей, як засвідчено в установленному законом порядку походження дітей від батьків шляхом внесення записів органом державної реєстрації актів цивільного стану

на підставі заяви батьків або одного з них, а також внесення такого запису на підставі судового рішення» [72, с. 233].

Суд може розглянути дану заяву як у позовному порядку, так і в окремому провадженні. У позовному порядку визнання батьківства здійснюється лише тоді, коли дитину було народжено у не зареєстрованому шлюбі і її імовірний батько, рідше мати, відмовилися від встановлення батьківства у добровільному порядку [54, с. 365].

СК України виділено коло осіб, які можуть звернутися із позовною заявою щодо визнання батьківства. Перелік даних осіб зазначено у ч. 3 ст. 128 СК України [3]. А саме:

- 1) матір, яка народила дитину;
- 2) у разі перебування дитини під опікою чи піклування – опікун чи піклувальник цієї дитини;
- 3) особи, які утримують чи виховують цю дитину;
- 4) безпосередньо з даною заявою до суду із досягненням повноліття, а саме з 18 років, може звернутися сама дитина;
- 5) і звичайно ж наділена таким правом особа, яка самостійно виявила бажання та має вагомі докази щодо факту визнання себе батьком цієї дитини.

При надходженні заяви до суду від зазначених осіб, суд приймає на розгляд дану заяву, у випадках коли:

- 1) було народжено дитину, при цьому її батьки не перебувають у офіційно зареєстрованому шлюбі, а також відсутня їх спільна заява про державну реєстрацію народження у відділі ДРАЦС;
- 2) у разі, коли державна реєстрація народження була здійснена в органі ДРАЦС відповідно ч.1 ст. 135 СК України, при цьому було зазначено, що при даній реєстрації народження була відсутня, як заява батьків, так і рішення суду про визнання батьківства. При проведенні даної реєстрації народження було складено відповідний актовий запис, у якому зазначалось прізвище та громадянство дитини за прізвищем матері, а при зазначенні даних, які стосуються батька дитини проставлено відмітку, що відповідний запис

здійснений за вказівкою матері. При цьому, разом із свідоцтвом про народження відповідно до цієї ж статті мати отримала витяг з державного реєстру ДРАЦС про те, що вона є матір'ю-одиначкою.

3) не є виключенням випадки, коли мати дитини померла при пологах, при цьому відсутня можливість про встановлення місця проживання померлої або ж її перебування разом з батьком дитини, то реєстрація народження проведена за заявою рідних дитини, а у разі відсутності таких осіб – за заявою уповноважених осіб, тобто законних представників закладів охорони здоров'я, у якому було народжено дитину [3]. У своїй роботі Кожевникова В.О. зазначила, що під значенням «родичі» слід вважати: «бабу, діда, прабабу, прадіда, рідних братів, рідних сестер, тітку, дядька» [41, с. 17]. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 129 СК України особа, що виявила бажання звернутися до суду із позовною заявою, яка буде стосуватися визнання батьківства повинна враховувати те, що при зверненні до суду із такою заявою застосовують позовну давність терміном в 1 рік, яка має початок від дня, коли зазначена особа дізналась чи могла дізнатись про те, що вона є кровним батьком даної дитини.

Аналізуючи ст. 316 Цивільного процесуального кодексу України, можна зазначити, що заява, яка стосується позовної вимоги щодо визнання батьківства повинна подаватися до суду за місцем проживання позивача. При цьому, підсудність справ за заявою громадянина України, який проживає за її межами, визначається за його клопотанням ухвалою судді Верховного Суду [6].

Особа, яка виявила бажання визнати батьківство у позовному порядку разом із позовною заявою повинна надати наступні документи:

- 1) паспорт або паспортний документ, який посвідчує особу;
- 2) квитанція з банківської установи, що підтверджує про сплату державного мита, що являє собою судовий збір;

- 3) також необхідно додати копію свідоцтва про народження даної дитини, але є випадки, коли при отриманні даного свідоцтва виникають труднощі (зазвичай, коли до суду із позовною заявою звертається батько дитини), то в такому випадку суд самостійно може звернутися до органів державної реєстрації

актів цивільного стану для того, щоб отримати відповідні дані про народження певної дитини. Заявник при наявності інших документів, які мають важливе значення по справі може також додати їх до своєї заяви, але це буде залежати від того, якими за своїм змістом є ці докази [39, с. 95].

У заяві повинні міститись докази, які підтверджують факт кровного споріднення дитини із зазначеною особою [43, с. 130] Так, додержуючись ч. 1 ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України, під значенням «докази» слід вважати будь-які дані, за допомогою яких суд може встановити наявність або відсутність певної обставини, а саме зібрані всі факти, які здійснюють обґрунтування вимог та заперечень учасників даної справи, а також взаємодію інших обставин, які безпосередньо мають значення при вирішенні даної справи [6].

При визначенні батьківства за рішенням суду щодо дитини, народженої у осіб, що не перебувають у шлюбі, необхідно враховувати й питання дії сімейного законодавства у часі, на що звернуто увагу в п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3 «Про застосування судами окремих норм СК України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів»: оскільки підстави для визнання батьківства за рішенням суду, зазначені у ст. 128 Сімейного кодексу України, істотно відрізняються від підстав його встановлення, передбачених у ст. 53 Кодексу про шлюб та сім'ю (далі – КпШС), суди, вирішуючи питання про те, якою нормою слід керуватися при розгляді справ цієї категорії, повинні виходити з дати народження дитини. Так, під час розгляду справ про встановлення батьківства щодо дитини, яка народилася до 1 січня 2004 р., необхідно застосовувати відповідні норми КпШС, беручи до уваги всі докази, що достовірно підтверджують визнання відповідачем батьківства, в їх сукупності, зокрема спільне проживання й ведення спільного господарства відповідачем та матір'ю дитини до її народження, спільне виховання або утримання ними дитини. Справи про визнання батьківства щодо дитини, яка народилася не раніше 1 січня 2004 р., суд має вирішувати відповідно до норм СК, зокрема ч. 2 ст. 128, на підставі будь-яких доказів, що засвідчують

походження дитини від певної особи й зібрані з дотриманням норм цивільного процесуального законодавства [9].

Як свідчить практика, при розгляді заяви щодо визнання батьківства, суд приділяє належної уваги таким доказам:

- докази, які безпосередньо можуть підтвердити даний факт про народження дитини. Сюди ми можемо віднести: актові записи про народження, складені відділом ДРАЦС, анкети, написані автобіографії, надіслані листівки, відзняті сімейні фото-світлини, листи, які мають діловий та особистий характер, особова справа на особу та рішення суду, а також наявність всіх інших необхідних документів, які мають важливе значення при вирішенні даного питання та містять всю необхідну інформацію;

- до уваги беруться документи, які надійшли від органу ДРАЦС про те, що у даному народженні неможливо здійснити поновлення, внести відповідні зміни, доповнення, а також виправлення у даному актовому записі про народження;

- значну роль у доказах відіграють твердження свідків, які володіють інформацією і можуть вплинути на розвиток даної справи, щодо взаємовідносин померлої особи із заявником;

- досить часто суд може призначити судово-медичну експертизу, що буде слугувати доказом на підставі висновку експерта;

- не є виключенням, що можуть бути наявні й інші докази встановленні судовим рішенням при вирішенні даної справи.

Згідно статті 109 Цивільно-процесуального кодексу України визначено: «У разі ухилення учасника від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні»[6]. Така особа буде розглядатися судом, як особа, яка не бажає на добровільній підставі визнати себе батьком даної дитини. Адже, якщо чоловік заздалегіть знає і впевнений в тому, що він не є кровним батьком своєї дитини, то йому і приховувати немає

що, тим самим немає причини у відмові від тесту ДНК. На нашу думку особи, які відмовляються від проходження даного тесту ДНК завідомо знають, що дана дитина і без даного тесту є їх кровною дитиною. Але оскільки така особа не несе жодної відповідальності, вона йде на перекір судовому процесу. Тому пропонуємо доповнити ст. 128 СК України частиною 5 такого змісту: Особи, які зазначені в абзаці 1 частини 4 цієї статті, мають право вимагати відшкодування моральної шкоди у разі ухилення відповідача від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, яка є необхідною для встановлення кровного споріднення.

Так, беручи до уваги постанову КЦС Верховного суду від 16 травня 2018 року по справі № 591/6441/14-ц, ми можемо спостерігати, що при вирішенні даної справи, суд бере до уваги всі надані докази. У даній справі позивач надав суду фактичні дані, які є підтвердженням того, що мати та батько дитини спільно проживали та вели спільне господарство як до народження дитини, так і після її народження. При цьому, спільно виховували та утримували дану дитину. Також до справи були додані у якості доказів показання свідків, які у свою чергу володіли відповідною інформацією, яка значною мірою вплинула на розвиток даної справи. У цьому випадку суд неодноразово відправляв позивача на судово-генетичну та судово-імунологічну експертизи, але з поважних причин відповідач на них так і не з'явився. Отже, врахувавши всі надані докази, судом було встановлено, що батьком дитини є дійсно позивач, адже був доведений факт того, що позивач сумісно проживав разом із відповідачем без зареєстрованого офіційно шлюбу як до, так і на момент народження дитини у квартирі, яка належала батькам позивача [8]. Залежно від індивідуального вирішення справи може бути врахований більш ширший перелік доказів для кращого вирішення справи.

Отже, при розгляді такої справи, судом мають бути враховані всі наявні докази у сукупності, які дійсно можуть підтвердити батьківство даної особи.

До таких доказів можна віднести:

1) дані, які безпосередньо можуть свідчити, що мати та батько дитини спільно проживають на теперішній час, а також спільно проживали до народження дитини при цьому разом її виховують та утримують [55 с.254];

2) беруться до уваги твердження свідка, або свідків, якщо їх декілька. При цьому враховується лише та надана інформація, яка відповідає дійсності про взаємовідносини між сторонами та причетністю їх до батьківства даної дитини;

3) беззаперечним вважається доказ, що стосується кровної спорідненості – це призначення судом судово-генетичної експертизи. При отриманні висновку експерта, суд може беззаперечно визнати кровну спорідненість осіб, щодо яких було винесено висновок [31, с.276]. Ми погоджуємось із думкою Красицької Л.В., яка у своїй роботі зазначила, що: «висновкам судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи необхідно надати першорядного значення, зважаючи на те, що в практиці Європейського суду з прав людини аналіз ДНК розглядається єдиним науковим методом точного встановлення батьківства конкретної дитини і його доказова цінність суттєво перевищує будь-які інші докази, представлені сторонами для підтвердження або спростування їх близьких стосунків» [51, с. 26]. На нашу думку саме цей доказ відіграє важливу роль у розгляді та вирішенні спорів, що стосуються визнання батьківства за рішенням суду.

Так, аналізуючи постанову КЦС Верховного суду № 382/2559/15-ц від 23 жовтня 2019 року, ми можемо спостерігати, що Верховним Судом було встановлено, що тест ДНК є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства і відіграє важливу роль при вирішенні справ, що стосуються визнання батьківства [9].

А також потрібно звернути увагу та приділити достатньо часу, щоб заява про визнання батьківства при подачі її до суду відповідала всім загальним правилам оформлення, що стосується її змісту [33, с. 277]. А тому вже готову написану заяву з усіма належними доказами, особа, яка виявила бажання визнати батьківство в позовному порядку може подати дану заяву як за фактичним місцем проживання, так і за місцем, вказаним в прописці, що суттєво може відрізнитися від її фактичного місцяпроживання.

При визнанні батьківства у судовому порядку досить часто залучаються треті особи. Третіми особами вважаються учасники судового процесу, які не є ані позивачами, ані відповідачами, при цьому вони вступають до спору, щоб посприяти захисту прав та інтересів. Ними можуть бути як орган державної реєстрації актів цивільного стану, який склав актовий запис про дане народження дитини, так і орган опіки та піклування.

При цьому, у поданій заяві необхідно буде здійснити відмітку, яка б стосувалася внесення змін у відповідний актовий запис про народження.

Після того, як особа зби́рала всі необхідні документи для подачі заяви, вона звертається в судову канцелярію. Також дану заяву можна буде надіслати поштою, як рекомендований лист з обов'язковим описом всіх наявних документів. За подану заяву необхідно сплати судовий збір, який становить 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи, на сьогоднішній день сума становить 908 гривень, 00 копійок.

На нашу думку, було б доцільно при визнанні батьківства за рішенням суду брати з дитини згоду на те, що вона не проти того, щоб певна особа визнала своє батьківство стосовно неї. Таким чином ми б бачили, що дитина не боїться особи, яка виявила бажання визнати батьківство. А також могли спостерігати те, що дитини́на може довіритись цій особі. І тому не має жодних заперечень.

Оскільки на даний момент в Україні все частіше спостерігаються звернення до суду щодо визнання батьківства, то ми маємо можливість проаналізувати числену судову практику.

Так, ми можемо бачити, що у постанові КЦС Верховного Суду від 11 листопада 2020 року по справі № 127/28284/18, особа звертається із позовною заявою, в якій вимагає встановити батьківство особи, яка померла, щодо батьківства з її малолітньою дитиною та внести до актового запису щодо народження її дитини відповідні зміни, які стосуються зазначення батька дитини. До даної справи була залучена третя сторона, якою виступав орган опіки та піклування. Так, в ході справи суд врахував всі надані докази та посилався на відповідні статті Сімейного кодексу України. При цьому було призначено тест

ДНК, який підтвердив кровну спорідненість на 99,9 відсотків. У результаті було ухвалено, що дитина дійсно має кровне споріднення з даним чоловіком. І відповідно до цього, було вирішено внести зміни до актового запису про народження дитини [7]. Це свідчить про те, що висновок судово-генетичної експертизи дійсно відіграє важливу роль у розгляді та вирішенні спорів, що стосуються визнання батьківства за рішенням суду.

Отже, у разі народження дитини у чоловіка та жінки, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою та при виникненні спору, що стосується походження дитини від певної особи, можливе звернення до суду для визнання батьківства. Факт кровного спорідненості між дитиною та батьком відноситься до фактів, які свідчать про родинні відносини та підлягає розгляду в суді, як в позовному порядку, так і в окремому провадженні. Справи про визнання батьківства в судовому порядку зазвичай характеризуються тим, що при вирішенні такої справи наявний спір у сторін щодо встановлення кровної спорідненості між батьком та дитиною.

У нашій країні з кожним роком збільшується кількість звернень до суду, які стосуються визнання батьківства за рішенням суду при наявності спору у сторін, що стосується визнання кровної спорідненості.

Україна, одна з тих держав, яка здійснює захист щодо порушених прав та обов'язків дитини та її батьків. Як свідчить практика, при розгляді заяви щодо визнання батьківства, суд приділяє належної уваги різним видам доказів, які дійсно можуть підтвердити батьківство конкретної особи. Але беззаперечним вважається такий доказ, як висновок судово-генетичної експертизи, призначеної судом. Це дає можливість пришвидшити розгляд таких категорій справ у судах. Адже на сьогоднішній день тест ДНК є єдиним методом точного встановлення батьківства.

2.2. Порядок оспорування батьківства та материнства

Відповідно до СК України, а саме у статті 136, ми можемо побачити, що в судовому порядку розглядаються справи, що стосуються оспорування батьківства особою, яка записана батьком даної дитини [3]. Тобто презумпція батьківства може бути оспорена в судовому порядку.

Під терміном «оспорування батьківства» слід розуміти невизнання особою реєстрації себе, як батьком даної дитини. І тому відповідно до СК України особа, яка записана батьком дитини може оспорити своє батьківство, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини.

Хочемо відзначити, що категорія справ з даного питання розглядається судом в позовному порядку та стосується особи позивача, який повинен довести відсутність кровної спорідненості між собою та дитиною. Тобто позивач ставить під сумнів так звану презумпцію батьківства і цим самим заперечує своє кровне споріднення з дитиною, яка була народжена від жінки, яка перебувала з ним в офіційно зареєстрованому шлюбі. Адже батьківські правовідносини виникають на підставі кровної спорідненості 47 с. 102].

Хочемо відзначити, що у статті 136 СК України фігурує два визначення, такий як: «оспорування батьківства» та «виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини».

Слід розмежовувати такі категорії справ, як оспорування батьківства та оспорування запису про батьківство, адже вони є взаємопов'язаними між собою.

Хочемо наголосити на тому, що, якщо в судовому порядку буде встановлено, що між батьком дитини, який записаний в актовому записі про народжено та дитиною буде відсутній кровне споріднення, то такий актовий запис буде анульовано.

Не рідко в науковій літературі здійснюють наголос на тому, що необхідно розмежовувати справи, що стосуються оспорування батьківства та оспорування запису про батьківство. Так у свої роботі О.В. Кожевнікова зазначала, що: у

судовому порядку, крім оспорювання батьківства (материнства) можливе оспорювання виключно запису про батьківство (материнство) за умов порушень, які були допущенні при реєстрації такого актового запису про народження в органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян. Сюди ж О.В. Кожевнікова відносила зловживання працівниками органів державної реєстрації актів цивільного стану громадян своїх посадових обов'язків. До даних зловживань вона відносила такі, як проведення державної реєстрації про народження з встановленням батьківства за заявою, яку було підписано лише матір'ю даної дитини, а також у випадках коли дану заяву було подано аз застосуванням погроз, застосування фізичного насильства або ж у стані коли позивач не розумів танення своїх дій або ж не міг керувати ними самостійно [42 с 132]. Тобто у даних випадках при реєстрації народження дитини було порушення волевиявлення особи.

І тому ми погоджуємось з думкою С.Ю. Гавриловою, яка стверджує, що в зазначених випадках суд не повинен розглядати питання походження дитини, оскільки у такому разі особі на момент запису її батьком даної дитини було відомо, що вона фактично не є батьком даної дитини. Саме тому суд повинен провести дослідження обставин, за яких було проведено реєстрацію даного актового запису про народження та надати їм оцінку.

Так, у СК України зазначено, що оспорювання батьківства можливе лише після народження дитини і до досягнення нею повноліття. Якщо ж слідувати статті 122 СК України, то дитина, яка зачата або народжена у шлюбі походить від подружжя. Але, на жаль, останнім часом дуже часто відбувається зачаття, а іноді навіть народження дитини задовго до офіційної реєстрації шлюбу. Але не є винятком і на практиці ми часто зустрічаємо коли батьком дитини, народженої в шлюбі, є зовсім інший чоловік. Так, у рішенні Оболонського районного суду міста Києва № 2/756/2238/21 від 21 квітня 2021 року, ми можемо бачити, що до суду з позовною заявою звернулась заявниця, яка стверджує, що з 30 жовтня 2010 року до 08 січня 2020 року вона перебувала в офіційно зареєстрованому шлюбі з відповідачем. Під час того, як вона перебувала у шлюбі, у неї

народилася дитини. І при державній реєстрації народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану громадян батьком дитини було записано її офіційного чоловіка. Але насправді батьком дитини є інший чоловік. І саме тому вона звертається до суду щодо оспорювання батьківства. Так, при розгляді даної справи до суду разом із позовною заявою було надано заяву іншого чоловіка, який визнавав себе батьком даної дитини. Так, відповідно до приписів ч. 1 ст. 81 Цивільно-процесуального кодексу України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених Цивільно-процесуальним кодексом. Але коли судом було роз'яснено позивачці її право заявити клопотання про призначення у справі судово-медичної (молекулярно-генетичної) експертизи для з'ясування відсутності кровного споріднення між її офіційним чоловіком і дитиною, то позивачка клопотання про призначення у справі судово-медичної (молекулярно-генетичної) експертизи не подала. Таким чином, позивачкою не було надано суду належних, допустимих, достовірних та достатніх доказів, які б спростували презумпцію батьківства відповідача щодо даної дитини. Хоча й було подано заяву іншим чоловіком, який вважає себе батьком даної дитини, але на жаль суду було недостатньо для того, щоб вважати його батьком даної дитини. Адже дана заява дала суду лише припущення, що даний чоловік може бути батьком дитини і за відсутності інших доказів, які б засвідчували відсутність кровного споріднення між особою, записаною батьком, і дитиною, цей доказ не може спростовувати презумпцію батьківства відповідача. Так, у розгляді даної справи, суд дійшов висновку про необхідність відмовити позивачці у задоволенні її позовних вимог у зв'язку з їх недоведеністю [17].

Хочемо відзначити, що право оспорити своє батьківство в судовому порядку належить особі, яка записана батьком даної дитини відповідно до статей 122, 124, а також 126 СК України. Сюди ми можемо віднести чоловіка в ситуації:

- якщо дана дитини була народжена у офіційно зареєстрованому шлюбі;

- якщо на момент народження даної дитини батьки не перебували у офіційно зареєстрованому шлюбі, але при народженні дитини батьком було визнано своє батьківство;
- якщо дитина була народжена до спливу десяти місяців з того моменту коли було розірвано шлюб або ж визнано шлюб недійсним, але після реєстрації повторного шлюбу його матір'ю з іншим чоловіком [26].

Так, у рішенні Голосіївського районного суду міста Києва № 2/752/4909/21 від 30 квітня 2021 ми можемо спостерігати, що до суду звернувся позивач із позовною заявою щодо оспорювання свого батьківства та виключення його батька із актового запису про народження. У позовній заяві зазначає, що із 23 вересня 2011 року він разом із відповідачкою перебувають у офіційно зареєстрованому шлюбі, про що Відділом реєстрації актів цивільного стану Печерського управління юстиції у м. Києві було зроблено актовий запис № 1386. Під час сімейного життя разом із відповідачкою у них народилася дитина, та в свідоцтві про народження позивача було зазначено, як батька дитини. Позивач вказує, що після народження доньки, їх спільне життя із відповідкою не склалось, відповідачка поступово почала віддалятися від нього. Він почав підозрювати, що він не є біологічним батьком даної дитини. В зв'язку з невизначеністю відповідачки щодо цього питання та невпевненістю позивача у батьківстві, позивач звернувся до Медико-генетичного центру, та відповідно до результату дослідження № 28847 від 11.12.2020 року, ймовірність його батьківства відносно дитини становить 0 %, та позивач, як передбачуваний батько виключається. З огляду на викладене, а також те, що виключити відомості про батьківство з актового запису про народження дитини можливо лише за рішенням суду, позивач вимушений був звернутись до суду із даним позовом. Враховуючи викладене, а також приймаючи до уваги те, що обґрунтування позову знайшли своє об'єктивне підтвердження в ході розгляду справи, та позивачем надано суду достатні докази того, що він не є біологічним батьком дитини, що не спростовано відповідачем, а тому суд вважає позов обґрунтованим, законним та таким, що підлягає задоволенню [18].

Хочемо зазначити, що не має права оспорювати своє батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є батьком цієї дитини, а також особа, яка дала згоду на використання допоміжних репродуктивних технологій [35].

В той же час для оспорювання батьківства та звернення до суду повинні бути вагомі підстави. Сюди ми можемо віднести випадки, коли подружжя давно припинили шлюбні відносини, і жінка фактично проживає з іншим чоловіком, не надаючи значення тому, що вона юридично все ще є дружиною першого чоловіка з яким офіційно зареєстрована у шлюбі. Вона вагітніє і народжує дитину від іншого чоловіка, а коли приходить до ДРАЦС для реєстрації народження дитини – то з даною реєстрацією виникають проблеми.

Безперечно, це питання можливо вирішити й без суду, якщо з'явитися в орган державної реєстрації актів цивільного стану разом з «юридичним» і «фактичним» чоловіком і написати відповідні заяви. Але, якщо офіційний чоловік у такому випадку не з'явиться до органу державної реєстрації актів цивільного стану, то в такому випадку він буде автоматично записаний батьком даної дитини і в подальшому йому буде надана можливість оспорювати батьківство в судовому порядку [27 с.13].

Так, у рішенні Деснянського районного суду міста Києва № 2/754/1245/21 від 25 лютого 2021 року ми можемо спостерігати, що до суду із позовною заявою звернувся позивач із заявою щодо оспорювання батьківства та виключення відомостей про особу як батька з актового запису про народження дитини. Свої вимоги позивач мотивує тим, що з 03.10.1998 року він перебував з відповідачкою у офіційно зареєстрованому шлюбі, який розірвано рішенням Святошинського районного суду м. Києва від 18.09.2014 року. Під час сімейного життя відповідачкою було народжено дитину, батьком якої у органах державної реєстрації актів цивільного стану громадян було записано його. При цьому позивач вказує, що він не визнає свого батьківства, оскільки з 2004 року він з відповідачем разом не проживали. Враховуючи всі надані докази та посилаючись до діючого законодавства суд вирішує задовольнити позовні

вимоги частково. А саме, виключити відомості про батька, який є громадянином України, з актового запису про народження № 1457 від 28 травня 2015 року, дитини, який народився в м. Києві, складеного Відділом державної реєстрації актів цивільного стану Святошинського районного управління юстиції у м. Києві [19].

Хочемо зазначити, що бувають й інші ситуації, наприклад, коли подружжя давно проживають в офіційно зареєстрованому в органах державної реєстрації актів цивільного стану шлюбі, дітей не мають, чоловік їде у тривале відрядження, а після повернення дізнається, що скоро стане батьком [73 с. 211]. Дружина клянеться, що це його дитина, але друзі і сусіди кажуть, що бачили, як у відсутність «законного чоловіка» до неї заходив її колишній друг [70]. Народжується дитина і відповідно до ч.1 ст.121 Сімейного кодексу чоловіка записують батьком дитини, але сумніви залишаються. Дружина відмовляється від проведення експертизи. У такому випадку чоловік має право оспорити своє батьківство у суді. Як приклад даної ситуації ми можемо спостерігати у рішенні Оболонського районного суду міста Києва № 2/756/1070/20 від 06 листопада 2020 року у якому йдеться про те, що до суду із позовною заявою звернувся заявник, який у своїй позовній вимозі зазначає, що в червні 2006 року познайомився з відповідачкою та деякий час сторони зустрічалися, однак потім відповідачка поїхала до своєї матері в Російську Федерацію. Саме там вона народила дитину, про що був зроблений відповідний актовий запис № 1370 від 31.05.2007року. Але під час зустрічей з позивачем, відповідачка перебувала у відносинах з іншим чоловіком, який імовірно і є біологічним батьком дитини, проте саме позивача було зазначено батьком дитини у свідоцтві про народження. Посилаючись на зазначені обставини позивач просить суд виключити його з запису як батька з актового запису про народження. При цьому позивач не надає суду жодних вагомих доказів, які б свідчили про відсутність кровного споріднення між ним та його дитиною. Враховуючи зібрані у справі докази, суд вважає позов таким, що не підлягає задоволенню, оскільки позивачем не надано

жодного доказу відсутності кровного споріднення між особою, записаною батьком, і дитиною [20].

Законом України зазначено перелік осіб, які можуть оспорювати батьківство. До таких осіб відносимо:

- осіб, які записані в свідоцтві про народження батьком дитини;
- дітей-спадкоємців зазначеної вище особи у випадку, якщо він: помер до народження дитини і залишив нотаріусу заяву про невизнання свого батьківства, або помер після народження дитини, але за життя подав позов до суду про виключення свого імені з актового запису про народження;
- дружину або батьків (спадкоємці) після смерті особи, яка за життя не знала, що записана батьком дитини;
- матір дитини, якщо батьком дитини записаний її чоловік, а насправді ним є інший чоловік – біологічний батько (за умови, що справжній батько підтвердить це у своїй заяві про визнання себе батьком дитини) [74].

Також слід враховувати статтю 129 СК України. У даній статті йде мова щодо спорів про батьківство, який виникає між чоловіком матері дитини та чоловіком, який вважає себе батьком даної дитини. У цьому випадку чоловіку, який вважає себе батьком дитини належить право пред'явити позовну вимогу до чоловіка матері даної дитини про визнання свого батьківства [56 с. 284].

Неодмінно, особа, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, яка в момент зачаття або народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, має право пред'явити до її чоловіка, якщо він записаний батьком дитини, позов про визнання свого батьківства [58].

Так, у рішенні Шевченківського районного суду міста Києва №2/761/2512/2021 від 09 березня 2021 року ми можемо спостерігати, що до суду із позовною заявою звернувся заявник, який зазначає у заяві, що між жінкою, яку він покохав та іншим чоловіком, 26 жовтня 2012 року у відділі державної реєстрації актів цивільного стану Гагарінського районного управління юстиції у м. Севастополі було зареєстровано шлюб, актовий запис №736. Позивач

зазначає, що познайомився з жінкою, в той час коли вона ще перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, який на той час був її офіційно зареєстрованим чоловіком.

Вони покохали одне одного, і в подальшому, в них народилася донька. Зважаючи на те, що завагітніла жінка під час перебування у шлюбі з її офіційно зареєстрованим чоловіком, вони отримали свідоцтво про народження дитини в якому зазначено прізвище дитини по чоловіку з яким жінка перебувала в офіційно зареєстрованому шлюбі, а також по-батькові. Позивач зазначає, що саме він є батьком малолітньої дитини, а відтак просить суд визнати його батьком.

При вирішенні даного питання судом не було надано жодних належних та допустимих доказів, зі змісту яких можливо встановити, що позивач дійсно являється батьком даної дитини, оскільки, було зазначено, що матеріали справи не містять доказів проживання матері і імовірного батька дитини, ведення ними спільного господарства до народження дитини або спільне її виховання чи утримання, а також докази, що підтверджують визнання особою батьківства. І тому за відсутності вагомих доказів, а саме висновку судово-генетичного експерта, який відіграє важливу роль у вирішенні даного питання судом було відмовлено у задоволенні даної справи [21].

Адже, при розгляді спору суд має виходити зі змісту ч. 2 ст. 128 СК України, відповідно до якої підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до Цивільного процесуального кодексу України. А тому судово-генетична експертиза має важливе значення в процесі доказування батьківства позивача та спростування батьківства чоловіка, який записаний батьком дитини.

За загальним правилом відповідачами у даній справі є батько дитини та орган державної реєстрації актів цивільного стану громадян, якщо у позовній заяві стоїть питання про виключення з актового запису про народження відповідача та запису батьком позивача. При цьому матір дитини для повного і всебічного з'ясування усіх обставин справи слід залучати у якості третьої особи без самостійних вимог на предмет спору.

Хочемо відзначити, що до вимоги про визнання батьківства застосовується позовна давність в один рік, яка починається від дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про своє батьківство[64]. Що ж стосується позовної давності при вирішенні спору про батьківство між чоловіком матері дитини та особою, яка вважає себе батьком дитини. То відповідно до статті 129 СК України зазначена особа може звернутися з такими вимогами у межах строку позовної давності, тобто один рік, перебіг якого починається з дня, коли ця особа дізналася або могла дізнатися про своє батьківство.

Слід враховувати, що законодавством встановлено, що для вирішення даного питання особі буде достатньо 12 місяців. Так, у рішенні Голосіївського районного суду міста Києва № 2/752/4441/20 від 27 березня 2020 року ми можемо спостерігати, що до суду з позовною заявою звернувся позивач, який стверджує, щопочатку 2018 року позивач познайомився із відповідачкою та 29 серпня 2018 року вони зареєстрували шлюб, про що було зроблено актовий запис Приморським районним у м. Одеса відділом державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції в Одеській області. Позивач вказує, що з моменту знайомства та після укладення шлюбу вони із відповідачкою не мали інтимних стосунків, як чоловіка і жінки, та їх сімейні стосунки фактично не склались, а тому 15 листопада 2018 року Приморським районним у м. Одеса відділом державної реєстрації актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції в Одеській області шлюб між ними було розірвано. На час розірвання шлюбу відповідачка не повідомила позивача про те, що перебуває в стані вагітності, та у відповідача народилась донька.

Відповідно до свідоцтва про народження, батьком даної дитини, зазначено позивача, оскільки, дитина народилась до збігу десятимісячного терміну після розірвання шлюбу відповідачки із ним. Позивач вказує, що він не є батьком дитини, та звернувшись до відділу про внесення змін до актового запису йому було в цьому відмовлено. З огляду на викладене, а також те, що виключити відомості про батьківство з актового запису про народження дитини можливо

лише за рішенням суду, позивач вимушений звернутись до суду із даним позовом. Разом із позовною заявою суду було надано копію свідоцтва про народження даної дитини.

Враховуючи викладене, а також приймаючи до уваги те, що обґрунтування позову знайшли своє об'єктивне підтвердження в ході розгляду справи, та позивачем визнано позовні вимоги в повному обсязі, суд вважає позов обґрунтованим, законним та таким, що підлягає задоволенню [22]. Адже позовна заява була подана, не порушуючи жодних строків та оформлено відповідно до норм законодавства.

Подаючи позовну заяву до суду, особі необхідно буде довести відсутність кровного споріднення його з даною дитиною. До суду особі, яка виявила бажання оспорювати батьківство, необхідно подати такі документи:

- позовну заяву та її копії (кількість копій повинна відповідати кількості осіб, які будуть брати участь у справі);
- копія свідоцтва про народження;
- квитанцію про сплату судового збору (наразі судовий збір становить 908,00 грн.) [62].

Хочемо зазначити, що відповідачами у даній справі будуть другий з батьків. А також при вирішенні справ даного характеру залучаються треті особи, якими є органи державної реєстрації актів цивільного стану громадян.

Слід пам'ятати, що тимчасові обмеження для заперечування батьківства бувають двох типів:

- стосуються віку дитини;
- стосуються строків позовної давності.

До моменту народження дитини, оспорювати батьківство не можна. Граничним моментом, до якого ще можна оспорити батьківство, є повноліття дитини. Неможливо оспорити батьківство після смерті дитини [72].

А також позовної давності для оспорювання батьківства особою, яка записана батьком дитини, немає. Для матері цей термін обмежується 1 роком з

дня, коли жінка довідалася або могла довідатися про те, що вона є матір'ю дитини.

Слід пам'ятати, що також існує обставина, при якій особа, зареєстрована батьком, не може оспорювати батьківство незалежно від тимчасових термінів: якщо він заздалегідь перед проведенням державної реєстрації знав, що дитина не є йому рідною, і все одно надав свою згоду, а також надав згоду на штучне запліднення своєї дружини.

Хочемо зазначити, що законодавство не встановлено конкретний перелік доказів, які можна надати разом з позовною заявою. Але, якщо врахувати аналогію закону, то відповідно до Цивільно процесуального кодексу України, заявником разом із позовною заявою можуть бути надані такі докази, а саме:

- свідчення свідків, до яких ми можемо віднести твердження сусідів, які можуть підтвердити, що до дружини дійсно у момент відсутності офіційного чоловіка навідувався, який невідомий чоловік; або ж що чоловік та дружина довгий час не проживали разом;

- речові докази, до яких ми відносимо використані квитки, які підтверджують факт, що чоловік був відсутній в той період коли його дружина завагітніла, а також лист про відрядження;

- висновки експертів щодо результатів судово-медичної, генетичної та біологічної експертизи [6]. Саме у разі ухилення від здачі біологічних матеріалів для проведення експертизи, суд може визнати батьківство такої особи без відповідного висновку експертизи. Так, у рішенні Святошинського районного суду міста Києва № 2/759/1215/20 від 05 березня 2020 року ми можемо спостерігати, що до суду звернувся позивач з позовною заявою, обґрунтовуючи свої вимоги тим, що 09.02.2002 заявник одружився з жінкою, в подальшому подружнє життя не склалось і вони припинили шлюбні стосунки з 2010 року. Рішенням Святошинського районного суд м. Києва від 21.12.2016 шлюб між ними було розірвано. При цьому, офіційно зареєстрована дружина народила сина, прізвище дитина отримала від матері. Відповідно до ч.1 ст. 122 СК України, дитина, вважається такою, яка походить від подружжя. Водночас,

позивач вважає, що відомості про нього, як про батька дитини не відповідають дійсності. Мати дитини померла. Відповідно, в позасудовому порядку позивач позбавлений можливості вирішити вказане питання, у зв'язку з чим, звернувся до суду з вимогою про виключення з актового запису про народження дитини відомостей про батьківство позивача. В ході судового розгляду було проведено судово-медичну експертизу. Таким чином, враховуючи те, що біологічне батьківство заявника відносно даної дитини відповідно до вказаного висновку експерта виключається, суд приходить до висновку про наявність підстав для ухвалення рішення про задоволення позову та виключення з актового запису про народження дитини відомостей про позивача як батька дитини [23].

Отже, в суді можливо здійснити оспорювання батьківства або материнства. Це процес заперечення особою, яка записана батьком (матір'ю) дитини, факту її походження від нього (неї), шляхом звернення до суду з позовом про виключення запису про нього (неї) як батька (матері) з актового запису народження дитини. При цьому, особа, яка звернулася до суду разом із позовною заявою повинна надати вагомі докази, які б підтверджували відсутність кровного споріднення між батьком/матір'ю та даною дитиною. У СК України фігурує два визначення, які слід відрізнити один від одного, а саме: «оспорювання батьківства» та «виключення запису про нього як батька з актового запису про народження». Адже, якщо в судовому порядку буде встановлено, що між батьком дитини, який записаний в актовому записі про народження та дитиною буде відсутнє кровне споріднення, то такий актовий запис буде анульовано. СК України перераховує випадки, коли особа, що записана батьком в актовому записі про народження може оспорити своє батьківство. Проте не може оспорювати своє батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини знала, що не є батьком цієї дитини, а також особа, яка дала згоду на використання допоміжних репродуктивних технологій.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження визначення походження дитини на підставі викладеного в випускній кваліфікованій роботі матеріалу, можна зробити такі висновки:

1. Народження дитини слід визначати, як виникнення біологічного та морального зв'язку між нею та її батьками. Юридичне значення факт походження дитини набуває лише з моменту його державної реєстрації в органах реєстрації актів цивільного стану. А тому юридичною підставою відносин між батьками та дітьми є кровне походження дітей від певних осіб (матері та батька), яке засвідчене державним органом реєстрації актів цивільного стану в порядку, встановленому положеннями сімейного законодавства. Саме реєстрація народження дитини органом державної реєстрації актів цивільного стану, є підставою виникнення правовідносин між дітьми та їх батьками. За сімейним законодавством України державну реєстрацію народження дитини ми можемо поділити за видами, а саме: реєстрація народження дітей від матері та батька, які перебувають у офіційно зареєстрованому шлюбі між собою; реєстрація народження дітей від матері та батька при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій; реєстрація народження дитини від батьків, які не перебувають у офіційно зареєстрованому шлюбі між собою. Саме при державній реєстрації народження дитини проводиться одночасно і визначення її походження від даних батьків. При цьому дитині присвоюється прізвище батьків, власне ім'я та по батькові за іменем батька. Про проведення реєстрації народження батькам орган державної реєстрації актів цивільного стану видає відповідний документ, який посвідчує дане народження, а саме свідоцтво про народження.

2. У сучасному законодавстві України чітко виділяють окремі аспекти визначення походження дитини. Усі діти є рівними у своїх правах незалежно від походження, а також від того, чи були вони народженні у шлюбі чи поза ним. Разом з тим, існує різний порядок визначення походження дитини, який

залежить від наступного: чи перебувають чоловік та жінка, у яких народилося дитя, в офіційно зареєстрованому шлюбі між собою; чи пройшло 10 місяців з моменту розірвання шлюбу батьків новонародженої дитини або визнання такого шлюбу недійсним; чи є спільна заява жінки і чоловіка про невизнання чоловіка батьком або заява жінки і іншого чоловіка про визнання батьківства. Адже у сімейному законодавстві чітко визначена презумпція шлюбного походження дитини, яка полягає в тому, що дитина, зачата і народжена або лише народжена у шлюбі, походить від подружжя, що перебуває в цьому офіційно зареєстрованому шлюбі. А також дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від колишнього подружжя у разі, якщо мати дитини не перебуває вже у зареєстрованому шлюбі з іншим чоловіком. Таким чином, якщо робити відсилання до презумпції батьківства чоловіка у шлюбі, то саме він є батьком дитини, яку було народжено його дружиною. Така презумпція встановлена, перш за все, для спрощення процедури самої реєстрації походження дитини, а також з огляду на те, що зазвичай народження дитини у шлюбі не заперечується батьками, є цілком логічним і закономірним для шлюбних правовідносин. Аналізуючи Правила державної реєстрації актів цивільного стану громадян, можна виокремити різні види реєстрацій народжень дитини та визначення її походження від певних батьків, а саме: державна реєстрація народження дитини, батьки якої перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою; державна реєстрація народження дитини, батьки якої не перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі між собою; державна реєстрація народження дитини від колишнього подружжя; державна реєстрація дитини, народженої за допомогою застосування репродуктивних технологій; державна реєстрація народження дитини матір'ю одначкою.

3. У разі народження дитини у чоловіка та жінки, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою та при виникненні спору, що стосується походження дитини від певної особи, можливе звернення до суду для визнання батьківства. Факт кровної спорідненості між дитиною та батьком відноситься до

фактів, які свідчать про родинні відносини та підлягає розгляду в суді, як в позовному порядку, так і в окремому провадженні. Справи про визнання батьківства в судовому порядку зазвичай характеризуються тим, що при вирішенні такої справи наявний спір у сторін щодо встановлення кровної спорідненості між батьком та дитиною.

У нашій країні з кожним роком збільшується кількість звернень до суду, які стосуються визнання батьківства за рішенням суду при наявності спору у сторін, що стосується визнання кровної спорідненості. Україна, одна з тих держав, яка здійснює захист щодо порушених прав та обов'язків дитини та її батьків. Як свідчить практика, при розгляді заяви щодо визнання батьківства, суд приділяє належної уваги різним видам доказів, які дійсно можуть підтвердити батьківство конкретної особи. Але беззаперечним вважається такий доказ, як висновок судово-генетичної експертизи, призначеної судом. Це дає можливість пришвидшити розгляд таких категорій справ у судах. Адже на сьогоднішній день тест ДНК є єдиним методом точного встановлення батьківства.

4. В суді можливо здійснити оспорювання батьківства або материнства. Це процес заперечення особою, яка записана батьком (матір'ю) дитини, факту її походження від нього (неї), шляхом звернення до суду з позовом про виключення запису про нього (неї) як батька (матері) з актового запису народження дитини. При цьому, особа, яка звернулася до суду разом із позовною заявою повинна надати вагомні докази, які б підтверджували відсутність кровного споріднення між батьком/матір'ю та даною дитиною. У СК України фігурує два визначення, які слід відрізнити один від одного, а саме: «оспорювання батьківства» та «виключення запису про нього як батька з актового запису про народження». Адже, якщо в судовому порядку буде встановлено, що між батьком дитини, який записаний в актовому записі про народження та дитиною буде відсутнє кровне споріднення, то такий актовий запис буде анульовано. СК України перераховує випадки, коли особа, що записана батьком в актовому записі про народження може оспорити своє батьківство. Проте не може оспорювати своє батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент

реєстрації себе батьком дитини знала, що не є батьком цієї дитини, а також особа, яка дала згоду на використання допоміжних репродуктивних технологій.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань визначення походження дитини пропонується внести наступні **зміни та доповнення** до деяких законодавчих актів України, а саме:

1. Внести доповнення до Розділу III п. 1 п.п. 8 «Правил державної реєстрації актів цивільного стану», «Державна реєстрація народження проводиться за заявою про державну реєстрацію народження батьків дитини чи одного з них, а в разі смерті батьків або в разі, якщо вони з інших причин не можуть зареєструвати народження,- за заявою родичів, інших осіб, уповноваженого представника закладу охорони здоров'я, в якому народилась дитина або в якому наразі перебуває», новим реченням такого змісту: «а також надати право на звернення до органів ДРАЦС особам, які є представниками, як за законом так і за договором, підтвердивши це відповідними документами». Адже час від часу зустрічаються випадки, коли дитину було народжено матір'ю, яка не перебуває у шлюбі, а також батько дитини не виявив бажання визнати їх кровне споріднення. Тим самим, матір дитини, як правило, не має можливості звернутися до органів ДРАЦС для державної реєстрації народження дитини через тяжкий фізичний стан після пологів, при цьому може не мати технічних можливостей скористатися електронною послугою «Малятко».

2. Пропонуємо змінити місячний термін державної реєстрації народження дитини на більш тривалий – до трьох місяців. Тобто викласти ч. 1 ст. 144 СК України у такій редакції «Батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше трьох місяців від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану». Оскільки бувають випадки, коли батьки фізично не можуть звернутися до відділу державної реєстрації актів цивільного стану для проведення реєстрації народження дитини. Також зараз під час епідемії багато транспортних засобів пасажирського перевезення зупинено, особливо в сільській місцевості.

3. Пропонуємо доповнити ст. 128 СК України частиною 5 такого змісту: «Особи, які зазначені в абзаці 1 частини 4 цієї статті, мають право вимагати відшкодування моральної шкоди у разі ухилення відповідача від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, яка є необхідною для встановлення кровного споріднення». Адже особи, які відмовляються від проходження тесту ДНК в такій ситуації завідомо знають без тесту, що дана дитина є їх кровною дитиною. Але оскільки така особа не несе жодної відповідальності, вона йде на перекір судовому процесу. І тоді згідно статті 109 Цивільно-процесуального кодексу України суд може як визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, так і відмовити у його визнанні. А це, у свою чергу, може суперечити інтересам дитини. Тому, вважаємо, наявність правової норми, яка передбачала б відповідальність за таке ухилення, стримувала б відповідача від невиконання вимог суду.

4. На нашу думку, було б доречним доповнити СК України новим розділом, який стосувався б сурогатного материнства, де має бути зазначено: визначення сурогатного материнства, чіткий перелік прав та обов'язків усіх учасників програми сурогатного материнства, а також встановлено відповідальність за порушення договору про сурогатне материнство. Адже, саме відсутність детальної правової регламентації сурогатного материнства, сприяє виникненню різноманітних зловживань та порушень, як з боку клінік, посередників, так і з боку сурогатних матерів та біологічних батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕД

1. Конституція України: офіц. текс. Київ: ВР, від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 18.09.2021).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 №8073¹-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 18.09.2021).
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III.
URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 18.09.2021).
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text> (дата звернення 25.09.2021).
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV.
URL:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.09.2021).
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 01.10.2021).
7. Постанова Верховного Суду у справі № 127/28284/18 від 11 листопада 2020 року. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93666647> (дата звернення 01.10.2021).
8. Постанова Верховного Суду у справі № 591/6441/14 від 16 травня 2018 року. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/93666647> (дата звернення 01.10.2021).
9. Постанова Верховного Суду у справі № 382/2559/15-ц від 23 жовтня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85174301> (дата звернення 01.10.2021)
10. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 3.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06#Text>(дата звернення 10.10.2021).

11. Про реалізацію експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для реалізації прав дитини: постанова Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 №691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2019-p#Text> (дата звернення 10.10.2021).

12. Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: наказ Міністерства охорони здоров'я від 09.09.2013 № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення 12.10.2021).

13. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 №52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text> (дата звернення 12.10.2021).

14. Про затвердження Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, Порядку реєстрації живонароджених і мертвонароджених: наказ Міністерства охорони здоров'я від 29.03.2006 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06#Text> (дата звернення 12.10.2021).

15. Рішення Святошинського районного суду міста Києва справа № 759/1469/20 від 27 січня 2020 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/87479305> (дата звернення 12.10.2021).

16. Рішення Голосіївського районного суду справа міста Києва № 752/11769/21 від 14 травня 2021 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/97056673> (дата звернення 12.10.2021).

17. Рішення Оболонського районного суду справа міста Києва № 756/14886/20 від 21 квітня 2021 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/96584299> (дата звернення 12.10.2021).

18. Рішення Голосіївського районного суду справа міста Києва № 752/2536/21 від 30 квітня 2021 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/96908499> (дата звернення 12.10.2021).

19. Рішення Деснянського районного суду справа міста Києва № 755/10464/20 від 25 лютого 2021 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/95162427> (дата звернення 12.10.2021).

20. Рішення Оболонського районного суду справа міста Києва № 756/4688/19 від 06 листопада 2020 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/92726532> (дата звернення 15.10.2021).

21. Рішення Шевченківського районного суду справа міста Києва № 761/20402/20 від 09 березня 2021 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/96547170> (дата звернення 15.10.2021).

22. Рішення Голосіївського районного суду справа міста Києва № 752/3955/20 від 27 березня 2020 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88597990> (дата звернення 15.10.2021).

23. Рішення Святошинського районного суду справа міста Києва № 759/16670/19 від 05 березня 2020 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88319345> (дата звернення 15.10.2021).

24. Андрусишин Б.І., Дубчак Л.С. Сімейне право України (історія, традиції, сучасність): навч. посіб. за ред. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 117 с.

25. Апопій І.В. Сімейне право України: підручник. Видавництво: ЦУЛ, 2019. 360 с.

26. Булеца С.С., Заборовський В.В. Сімейне право України: підручник. Київ: Видавництво Київ Знання, 2015. 375 с.

27. Васильківська І. П. Кримінологічні аспекти сімейного виховання: автореф. дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.08. Київ, 2001. 20 с.

28. Ватрас В. А. Поняття «сім'я» у сімейному праві України. *Форум права*. 2009. № 1. С. 89–91.

29. Ватрас В. А. Суб'єкти сімейних правовідносин: дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.03. Київ, 2008. 227 с.

30. Венедіктова І. В. Захист охоронюваних законом інтересів у цивільному праві: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 288 с.

31. Верес І. Я. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства. Адвокат. Київ: Прецедент, 2013. № 3 (150). 48 с.
32. Дзера О.В. Сімейне право України: підручник. Київ : Видавництво: Юрінком Інтер, 2020. 520 с.
33. Дутко А.О. Сімейне право України: підручник. Львів: Видавництво Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
34. Демиденко К. Є. Особисті немайнові права дитини – від зачаття до повноліття в рамках застосування нового Сімейного Кодексу України. *Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України: матеріали Круглого столу* (Київ, 25 травня 2006 р.). Харків: Кислон, 2007. С. 148–155 с.
35. Дякович М. М. Сімейне право України: навч. посіб. 2-ге вид., випр. та доп. Київ: Алерта; Центр учбової літератури, 2012. 552 с.
36. Жилінкова І. В. Дія норм сімейного законодавства у часі. *Вісник Академії правових наук України*. Квітень, 2006. № 4. С. 108–118.
37. Ієвіня О.В. Деякі аспекти правового регулювання особистих немайнових відносин батьків та дітей. *Науково-практичний журнал української нотаріальної палати*. Січень–лютий, 2011. № 1–2 (135–136). С. 40
38. Ієвіня О. В. Право на материнство та на батьківство як особисті немайнові права. *Університетські наукові записки Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2011. № 2 (38). С. 98–100.
39. Калітенко О. М. Переважні права в сімейному праві України: постановка проблеми. Актуальні проблеми цивільного права та процесу. *Матеріали щорічної Міжнародної науково-практичної конференції ім. Ю. С. Червоного*. 2012. С. 171–173
40. Коваленко А.В., Валєєв Р.Г., Круглова О.О. та ін. Сімейне право (у схемах та визначеннях) : навч. посібник. Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 200 с.
41. Ковальська В. С. До питання про особливості сімейних правовідносин. *Науковий журнал Форум права*. 2012. № 1. С. 480–486

42. Кожевникова В.О. Науково-теоретичні засади обмеження прав суб'єктів сімейних відносин: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 Тернопіль, 2019. 40 с.

43. Кожевникова В. О. Здійснення та обмеження права особи на материнство, батьківство: компаративістський аспект. *Науковий журнал Часопис Київського університету права НАН України*. 2017. № 2. С. 130–133

44. Кожевникова В. О. Межі та обмеження реалізації права на батьківство, материнство за допомогою використання сучасних репродуктивних технологій. *Науковий журнал Наше право*. 2017. № 4. С. 179–187.

45. Кожевникова В. О., Коренга Ю. В. Законодавчі обмеження прав фізичних осіб щодо укладення договору сурогатного материнства. *Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України*, 2014. С. 70–73.

46. Кожевникова В. О. Суб'єктивне право фізичних осіб, пов'язаних між собою кровною приналежністю. *Сучасні проблеми цивілістики: матеріали «круглого столу»*, присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова (м. Харків, 20 грудня 2013 р.) Харків, 2014. С. 81–84.

47. Кожевникова В. О. Учасники сімейних правовідносин на яких поширюється правовий статус члена сім'ї. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*. 2014. № 35. С. 9–113.

48. Комаров В.В., Світлична Г.О., Удальцова І.В. Окреме провадження: монографія/ за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 312 с.

49. Конончук Н. М. Сімейно-правовий статус дитини за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2014. 20 с.

50. Коренга Ю. В. Договір сурогатного материнства в сімейному праві України: монографія. Луцьк : 2015. 187 с.

51. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.

52. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей :автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 49 с.

53. Кройтор В.Ю. Сімейне право: підручник. Харків: Видавництво Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. 512 с.

54. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: моногр. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.

55. Менджул М.В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування): підручник. Видавництво: Олександра Гаркуші, 2019. 420 с.

56. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / за ред. Д.В. Журавльов. Київ: Професіонал, 2021. 520 с.

57. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України/ за ред. / С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий. Київ : Одеса: Юрінков Інтер, 2020. 552 с

58. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України / за ред. З.В. Ромовська. Київ: Правова єдність, 2009. 432 с.

59. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Судова практика з питань сімейних стосунків. Станом на 03.09. 2014 р. / С. Б. Булеца, Ю. Ф. Іванов, О. В. Ієвіня та ін. Київ: Професіонал, 2014. 480 с.

60. Передерієв Є. Дія та застосування права (його норм) як поняття в категорії «правовідносини» у системах права. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 4. С. 13–15.

61. Покальчук О. Ю. Право на батьківство у квір-сім'ях. *Сучасні проблеми правової системи України: збірник матеріалів II Міжнародної наук.- практич. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2010 р.)* / Київський ун-т права НАН України; редкол.: Ю. С. Шемшученко, Ю. Л. Бошицький, О. В. Чернецька та ін. Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2010. Випуск 2. С. 237.

62. Пунда О. О. Право на материнство та право на батьківство у сімейному кодексі України. *Держава і право: збірник наукових праць*. Київ: Ін-т держави і

права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. *Юридичні і політичні науки*. Випуск 20. С. 390–393.

63. Рокач О.Я Класифікація меж здійснення суб'єктивних прав. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. №3. С. 140-149 с.

64. Розгон О. В. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: Ін Юре, 2018. 301 с.

65. Романовська Л.А. Управління майном дитини за цивільним та сімейним законодавством України : дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2014. 227 с.

66. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Правова єдність, 2009. 432 с.

67. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Правова єдність, 2009. 500 с.

68. Сердечна І. Л. До питання про поняття «член сім'ї» в сімейному праві: нормативний та доктринальний підхід. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4 (52). С. 95.

69. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник; пер. з рос. Харків: Консум, 2006. 656 с.

70. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / відп. ред. Я. М. Шевченко. Хмельницький: Вид. Хмельницького ун-ту управління та права, 2007. 626 с.

71. Тонієвич Є.Д. Санкції в сімейному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 16 с.

72. Труба В.І.Поняття та загальна класифікація сімейних правовідносин : дисю ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2021. 466 с.

73. Фолошня Д. І. Поняття сім'ї та членів сім'ї згідно із законодавством України. *Юридичні і політичні науки*. 2015. С. 210-212.

74. Явор О.А. Правові аспекти сурогатного материнства. *Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2012. №4. С. 128 – 132.

75. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції: монографія. Харків: Право, 2016. 352 с.